

Eskişehir Kentinin Cumhuriyet Öncesi Mekânsal Gelişimi

Ali ULU*

İnsanlar ve yaşadıkları mekânlar birbirleri ile tarih boyunca etkileşim ve bu etkileşim sonucunda değişim içindedirler. Bu süreçte insanlar yaşadıkları doğal çevreyi ve kentleri biçimlendirirken ve kimlik kazandırırken, doğal çevre ve kentler de insanları biçimlendirmiş, davranışlarını, kimliklerini, kültürlerini ve yaşama biçimlerini belirleyen, onları eğiten bir işlev görmüşlerdir. Farklı coğrafyalardaki farklı kültürel ve mekânsal etkileşim, kentlerin oluşumunda ve biçimsel gelişim süreçlerinde kentlerin birbirinden farklılıklarını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Eskişehir kentinin Cumhuriyet dönemine kadar 30.000 kişinin altında nüfusa sahip olan ve ticaret bölgesi ile konut bölgesi ayrı noktalarda gelişmiş küçük bir yerleşme olduğu düşünüldüğünde tarih boyunca oluşumu, gelişimi ve kültürel kimliği kentin bu günkü yapısının oluşmasında etkin olmuştur.

Sanayi devrimini öncesi toplumların yerleşme merkezleri seçiminde kullandıkları, savunma kolaylığı, tarıma elverişli arazi yapısı, ulaşım kolaylığı gibi ölçütler, Eskişehir kentinin yerleşimi içinde geçerli olmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda Eskişehir ve çevresinde tarih öncesinden bu yana yerleşimlerin olduğu ortaya çıkmıştır (Işık ve Şanlıer, 1988: 4).

Eskişehir kenti ve çevresi (eski adıyla Dorylaion) M.Ö. 4000'li yıllara uzanan tarihi ile çeşitli uygarlıkların (Hitit, Frig, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı) önemli bir ticaret ve ulaşım merkezi olmuştur. Elde edilen bulgular ışığında Dorylaion kentinin Hitit dönemlerinde meskun alan olduğu ve Frigyalılar tarafından yerleşimin kurulduğu

* Anadolu Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Mimarlık Bölümü, alulu@anadolu.edu.tr

ortaya çıkmıştır. Ayrıca Bizans döneminde de kaplıcaları ile ünlü bir eğlenme ve dinlenme merkezi olduğu görülmektedir. Çeşitli kaynaklarda, eski Dorylaion kentinin konumunu, kentin şimdiki yerinde ya da kuzey doğusunda ova ortasındaki Şarhöyük'te veya güneybatıda Karacaşehir¹ yöresinde olduğu gösterilmektedir (Aslanbayı, 1955: 13).

İlk ve orta çağlarda "Dorylaion" ismi ile tanınan Eskişehir kentine ait ilk bilgiler, Batı Anadolu'da büyük bir uygarlık kuran Frigler dönemine rastlamakta ve şehrin Eretria'lı Doryleos tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Bu dönemde Dorylaion, kaplıcaları ile ünlü ve önemli yolların düğüm noktasında yer alan bir kent olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde Friglerin yaşamına ait bir takım bilgiler, kentin o dönemde kültür ve uygarlığın küçük bir modeli olduğu yolundadır. Ancak döneme ait fonksiyonel faaliyetler hakkında çok fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır (Albek, 1991: 63). Dorylaion, ilk çağda tarımsal nitelikleri ağır basan bir kent yapısı kazanmıştır. Bunun yanı sıra, kentin relief faktörü yönünden ulaşım elverişli bir yerde kurulmuş olması, bu ürünlerden elde edilen artı ürünün değerlendirilmesini sağlamış ve böylelikle ticari fonksiyon geliştirmiştir.

Bizans döneminde Hıristiyanlaşma sürecine giren kentte, bu dinin etkisiyle ilk çağın çok tanrılı dinleri, yerini tek tanrılı bir dine bırakmıştır. Bu biçimde sosyal yapıda önemli bir değişim yaşanarak, kentsel fonksiyonlar (imalat, tarım, ticaret vb.) büyük ölçüde kiliselerin kontrolüne girmiştir. Aynı dönemde kent tarım, imalat, ticari faaliyetlerini sürdürerek, ekonomik yapısını korumuştur.

Kent, Manuel Komnenos tarafından 1175 yılında savunma amaçlı olarak, Karaca şehrinin bulunduğu platoya taşınmıştır. Böylece yerleşimin isminin Dorylaion'un kalan harabelerinden dolayı "Eskişehir" olarak değiştiği tahmin edilmektedir (Albek, 1991: 101). Selçuklularla birlikte, Hıristiyan halk eskisi gibi sanat ve zanaatla uğraşmış; Türkler ise, ticaret ve mülk sahipliğini üstlenmişlerdir. Bu dönemde inşa edilen (1220) Alaeddin Cami (Resim 1), şimdiki konut dokusunun çekirdek yerleşme alanını oluşturmaktadır.

Osmanlı döneminde, kent eski önemini yitirmiştir, 1554 yılında kente gelen Dernschwams kentin büyük ölçüde yıkılmış ve tahribe uğramış olduğunu belirtmektedir. Evliya Çelebi ise, 1648 yılında kentte 17 mahalle, 800 dükkan bulunduğunu

¹ İlkçağda ve Ortaçağda kenti ziyaret edenler kentin ilk yerleşim alanı olarak Karacaşehir'i en zayıf ihtimal olarak vermektedirler. Dönemi içerisinde bu alanı savunan Vondiest buranın inşaa edildiği zamanı tespit etmenin mümkün olmadığını ancak buranın sadece kale değil büyük bir yerleşim yeri olduğunu belirtmiştir. Daha sonraları sıcak sular nedeni ile Kentin Romalılar döneminde ovaya yavaş yavaş taşındığı belirtilmektedir. Ramsey, Anna Commenno'ya dayanarak Karacaşehir'in Türklerin ovadaki kenti tahrip etmesinden sonra 1175 yılında imparator Mihail döneminde inşaa edildiğini ileri sürer. (Çelikkanat, 1983: 83)

belirtmektedir. Çarşı ve hanlardan oluşan ticaret alanının ovada kaplıcalar (17. yy.'da 41 adet) etrafında; ikametgâh alanının ise, güneydeki tepenin yamaçlarında (bugünkü Odunpazarı) (Resim 2) yer aldığını; kentün çevresinin, tarım ürünleri açısından zengin ve verimli olduğunu söylemektedir (Ertin, 1994: 14). Bu dönemde kentte ekonomik yaşam henüz canlılığını yitirmemiş, ancak yavaş yavaş gerilemeye başlamıştır.

1800'lü yılların başında gerek W.M. Leake, gerekse Mac Kinnier kentün büyüklüğünün 800 haneden oluştuğunu ve aşağı mahalle olarak tanımlanan şimdiki Taşbaşı Bölgesi'nin (merkezi iş alanı) küçük bir çarşı, büyük bir han ve birkaç hamamdan oluştuğunu belirtmektedirler (Resim 3). 1853 yılında kente gelen Kinner kentün aşağı ve yukarı olmak üzere iki kısımdan oluştuğunu ve konutların çok kötü durumda olduğunu belirtmektedir. Amsfor ise 1840 yılında kentün iki kısımda geliştiğini, çarşı kısmının konut bölgesinden yaklaşık 800 metre uzakta yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca aşağı bölgede ufak bir çarşı olduğunu, bunun yanında ise büyük bir hanla birlikte bazı inşaatların ve hamamların varlığından söz etmektedir. 1853 yılında Tchihatcheff, Eskişehir'i tanımlarken "bir zamanların meşhur Dorylaion'unun yerinde, yoksul ve çok kirli küçük bir kasaba bulunuyor" demektedir (Çelikkanat, 1983: 85). Aynı yıllarda Ch. Texier, Eskişehir kentini "sıcak suları bugün de ünlüdür. Fakat şehir bayındırlık ve gelişimden uzak bir görünümündedir. Camilerin uzaktan görünümü güzeldir. Evlerin üzerinde yükselen yedi-sekiz minare manzarayı güzelleştirmektedir. Şehir ikametgâh alanı ve büyük bir çarşı ile hamamların bulunduğu ticaret sahası olmak üzere, iki mahalleden meydana gelmiştir. Bu iki mahalle taştan yapılmış bir yol ile birbirine bağlanır" diye tanımlamaktadır (Ertin, 1994:16).

Eskişehir kenti, 19. yy.'ın ilk yarısında değişmeye başlamıştır. Bu dönemde, merkezi yönetim göçerlerin yerleşmesini sağlamaya yönelmiştir. Böylelikle toprakların işlenmesi ile birlikte ticaret yaşamı hareketlenmiştir. Kentün gelişmesindeki ikinci etken ise, 19. yy.'ın ikinci yarısında lületaşlı ticaretine bağlı olarak, nispi bir canlanmanın meydana gelmesidir. Lületaşının Avrupa'da büyük ilgi görmesi üzerine, kent çevresinde nüfusu tamamen erkeklerden kurulu köyler kurulmuş, kentte de lületaşını dış ülkelere pazarlayan bir tüccar sınıfı yerleşmiştir. Bu biçimde 19. yy.'da tamamen yerli tüccarların elinde bulunan ihracat, Viyana ile kurulan ilişkiyi geliştirmiştir. Bu ilişki etkisini kentün mesken tipleri üzerinde göstererek, "Viyana tipi" evlerin yapılmasında etken olur (Işık, 1988: 9). Kent 1850'li yıllardan sonra hareketlenmeye başlamış 1877 yılından sonra gelen göçmenlerle birlikte yeniden kentte imar hareketlenmiştir. Bu dönemde Eskişehir kentünün nüfusuna bakıldığında ise, 1870 yılındaki *Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi*'ne göre, toplam erkek nüfusu 16.518 iken, bu rakam 1874'de 27.886'ya çıkmıştır. 1876 *Hüdavendigâr Sâlnâmesi*'nde ise, Eskişehir'de yaşayan Müslüman erkeklerin nüfusu 11.320 olarak gösterilmektedir. Von Diest'e göre, Eskişehir kentünün 1886'daki nüfusu 15.000'i bulmaktadır (*Yurt Ansiklopedisi*, s: 2839). Bu dönemlerde demiryolu gelmeden hemen

önce 1860-1890 yılları arasında kent şimdiki gar binasının yanında ve kentin kuzeyine doğru ovada gelişim göstermiştir.

1892 yılında kenti ziyaret eden Huard, demiryolu inşaatı nedeniyle kente gelen Avusturyalı işçiler için Porsuk çayı boyunca yeni ticarethanelerin ve otellerin açıldığını vurgulamaktadır (Çelikkanat, 1983: 85). 1893 yılındaki Osmanlı-Rus savaşından kaçan göçmenlerin kente yerleşmeleri ve 19 Haziran 1892 tarihinde Eskişehir-İstanbul seferinin başlamasıyla ve 1894 yılında Berlin-Bağdat demiryolunun işletmeye açılmasıyla (Tunçdilek, 1957: 43) birlikte, kentin çekiciliği artmıştır (Resim 4). Demiryolunun etkisi ile kente göç hızlanmış böylelikle batıdan gelen nüfus ile birlikte kentin görünümü çok hızlı bir şekilde değişmiştir. Özellikle Harita 1'den görüleceği gibi, 1880 yılından itibaren, etrafı tamamen boş açıklık alan olan ve sadece daha önce gelen küçük göçmen grupların yerleştikleri Porsuk çayının kuzey kıyılarındaki yerleşmeler yeni gelen göçmen ailelerle birlikte hızla genişlemiştir.

1893 *Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi*'nde, Eskişehir'de 57.420 Müslüman'ın yaşadığı, toplam nüfusun ise 59.657 olduğu belirtilmektedir (Tablo 1). Ancak aynı yıl Cuinet, Eskişehir'in Müslüman nüfusu 48.200 iken, toplam nüfusun 67.074 olduğunu belirtmektedir (Albek, 1991: 151). Yine Cuinet'e göre, Eskişehir merkezinin 1893'teki toplam nüfusu 17.131'i Müslüman, 1.147'si Rum Ortodoks, 583'ü Ermeni Gregoryen, 132'si Katolik Ermeni ve 30'u Latin olmak üzere toplam 19.02'dür (Tablo 2).

Cuinet, en çok 400 kişilik bir nüfusun ise, yerleşik olmadığını, bu grubun demiryolu şantiyesinde çalışan Rum ve İtalyanlar'dan oluştuğunu kaydetmektedir.

1900 yılı *Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi*'ne göre, Eskişehir'in XX. yy. başlarında nüfusu 68.024'ü Müslüman olmak üzere, 71.486'yı bulmaktadır (Tablo 3). 1903 *Hüdavendigâr Sâlnâmesi*'nde ise, Eskişehir nüfusunun çok az artarak, 69.016'sı Müslüman olmak üzere, 72.772'ye yükseldiği görülmektedir. Kent merkezinin nüfusu J. H. Mordtmann'a göre, I. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda 25.000 kişi, A. Reinhard'a göre ise 35.000 kişidir (Albek, 1991: 160).

Tablo 1. 1870, 1874 ve 1876 yıllama ait Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmelerinde Eskişehir Merkezinde ve Nahiyelerinde bulunan nüfus, mahalle ve hane sayıları

	Eskişehir	Seyitgazi	İnönü
1870 yılı			
Köy ve Çiftlik	35	35	15
Mahalle	5	5	..
Hane	3.339	1.425	1.170
Müslüman Erkek Nüfus	7.931	4.688	3.899
Müslüman Olmayan	0	..	..
Nüfus	7.931	4.688	3.899
Toplam			
1874 yılı			
Köy ve Çiftlik	35	35	15
Mahalle	5	5	..
Hane	4.069	1.425	1.180
Müslüman Erkek Nüfus	19.168	4.731	3.190
Müslüman Olmayan	77	..	..
Nüfus	19.245	4.731	3.910
Toplam			
1876 yılı			
Köy ve Çiftlik	..	..	..
Mahalle	..	..	..
Hane	4.500	..	..
Müslüman Erkek	11.320	..	..
Müslüman Olmayan	..	..	..
Toplam	11.320	..	..

1900 yılı *Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi*'ne göre, Eskişehir'in XX. yy. başlarında nüfusu 68.024'ü Müslüman olmak üzere, 71.486'yı bulmaktadır (Tablo 3). 1903 yılına ait *Hüdavendigâr Sâlnâmesi*'nde ise, Eskişehir nüfusunun çok az artarak, 69.016'sı Müslüman olmak üzere, 72.772'ye yükseldiği görülmektedir. Kent merkezinin nüfusu J. H. Mordtmann'a göre, I. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda 25.000 kişi, A. Reinhard'a göre ise 35.000 kişidir. (Albek, 1991: 160)

1870, 1874 ve 1876 yıllarına ait *Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmeleri*'de, Eskişehir'deki (nahiyeler dışında) hane sayıları, sırasıyla, 3.339, 4.069 ve 4.500 olarak verilmektedir. 1876 yılı *Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi*'nde, Eskişehir'de 9 cami, 6 mescit, 5 tekke, 10 han, 4 hamam, 30 kahvehane olduğu; 1893 tarihli *Hüdavendigâr Vilâyet Sâlnâmesi*'nde ise, 11 cami, 6 mescit, 3 medrese, 4 tekke, 80 sibyan okulu, 20 han, 4 hamam, 700 dükkan, 20 tabakhane ile 2 kilise bulunduğu belirtilmektedir (Tablo 4). Cuniyet göre 1893'te, Eskişehir merkezinde 11 cami, 6 mescit, 3 medrese, 1 Rum kilisesi, 1 Ermeni kilisesi, 1 Katolik şapeli, 4 tekke, 2 eczane, 25 han ya da otel, 2'si demiryolu istasyonu yakınında kurulmuş toplam 4 lokanta, 3'ü erkekler ve 1'i kadınlar için toplam 4 kaplıca hamam bulunmaktadır (*Yurt Ans*, s: 2840).

1890 yılında başlayan ve Porsuk'un kuzeylerine kadar uzanan konut yerleşim dokuları, merkezde çarşı ve pazar alanlarını genişletmiştir. Ayrıca Porsuk çayının çevresinde ise, göçmenlerin kurdukları Hacı Seyit, Hacı Alibey, Hayriye, İhsaniye, Güllük, Eskibağlar ve Mamure Mahallelerinin ilk çekirdekleri atılmıştır. Böylelikle 1903 *Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi*'nde görüldüğü gibi göçmenler ve demiryolunun etkisi ile hane sayısının kısa sürede arttığı ve 16.612'ye yükseldiği görülmektedir.

1920'lere kadar ki dönemde kopuk yerleşme dokusu, bahçelere de konutlar yapılması ile, yer yer birleşerek bütünlük kazanmıştır. Çarşının ahşap yapı malzemesinden inşa edilmesi, 1905 yılındaki yangının,

Tablo 2. Cuniyet ve 1893 yılı Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi'ne Göre, Kent Nüfusunun Dinsel Dağılımı

Eskişehir Kazası	V. Cuniyet	1893 Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi
Müslüman	48.200	57.420
Rum Ortodoks	12.700	820
Ermeni Gregoryen	6.074	1.172
Yahudi	100	53
Katolik	-	192
Toplam	67.074	59.657

Tablo 3.

1903 yıllarına ait Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi'ne Göre, Kent Nüfusunun Dinsel Dağılımı

	1900	1903
Müslüman	68.024	69.016
Rum Ortodoks	1.163	1.289
Ermeni Gregoryen	2.022	2.210
Katolik	211	206
Bulgar	3	-
Yahudi	63	51
Toplam	71.486	72.772

çok kısa sürede yayılmasına ve çevre konutlara sıçramasına neden olmuştur. Bu yangın esnasında kentin en eski kapalı çarşısı da yanmıştır.

Demiryolunun kente gelmesi ve istasyonun kent içinde yer alması, çevre köylerden gelen ürünün Eskişehir’de toplanmasını sağlamıştır (Albek, 1991: 160). Bu biçimde kır ile kent arasında başlayan ilişki, Eskişehir kentine ticari organizatör rolü kazandırmıştır. Bu olaya bağlı olarak başlayan ekonomik kalkınma, tüccar ve esnaf sınıfını Eskişehir’e çekmiştir. Böylece kent, yeni gelenlerle ticari faaliyetini geliştirdiği gibi mağaza, depo vb. tesislerin açılması ile, finans alanında da kendini yenilemiştir. Ancak Kurtuluş Savaşı (1922) esnasında, Yunanlıların geri çekilirken çarşı ve Hıristiyan mahalleleri ateşe vermeleri üzerine, kent ikinci kez yanmıştır. Özellikle, ticaretin yoğun olarak yapıldığı bölgeler Tuzpazarı, Taşbaşı, Reşadiye camilerinin bulunduğu yerler (daha sonra Ziraat Bankası, hükümet binası, merkez bankası, adliye vb. kamu kurumlarının yer aldığı alanlar) (Resim 5) ile İstasyon Caddesi ve Bağlar Caddesinin bulunduğu kısım tamamen yanmıştır (Eskişehir Valiliği, 1938:132). Yangından sonra, kentin o dönemde kent merkezini oluşturan Köprübaşı ile İstasyon arasındaki doku tamamen yok olmuştur. Ancak kent Cumhuriyetin ilanı ile birlikte tarımsal ürünlerin değerlendirilmesinin, sanayinin ve en önemlisi sosyo-kültürel gelişimin ülke nüvesi olmuştur.

Sonuç:

Eskişehir, MÖ. 8. yüzyıldan itibaren Frig uygarlığı ile başlayan ve bilinen tarihi (Lloyd, 1997: 64) ile Cumhuriyetin ilanına kadar olan süreçte zaman zaman önemli bir yerleşim olarak ön plana çıkarken özellikle 15. yüzyıldan başlamak üzere ve 19 yüzyılın ilk yarısına kadar önemini çok fazla koruyamamış sadece dinlenme ve konaklama merkezi olma özelliğine çıkmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa kıtasındaki ekonomik gelişim ve pazar yollarına hâkim olma düşüncesi ile yapılan Berlin-Bağdat Demiryolu hattı ülke içerisinde kentin önemini artırmıştır. Kentin nüfus yapısı, yerleşim dokusu (ticaret mekânının iskân alanlarından ayrı bir noktada yer alması yeni yerleşmelere daha kolay hizmet sağlama olanağının olması) ve demiryolunun sağlamış olduğu kolay ulaşılabilirlik,

Tablo 4. 1876 ve 1892 yıllarına ait Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmelerinde Kentteki Taşınmazların Dağılımı

Mâlların Türü	Salname Tarihi	
	1876	1892
Cami	9	11
Mescid	6	6
Medrese	--	3
Tekke	5	4
Rüştiye	--	1
İlkokul	--	3
Sıbyan Okulu	--	80
Okul	7	--
Han	10	20
Hamam	4	4
Kahvehane	30	--
Dükkan	40	700
Mağaza	--	30
Lokanta	--	3
Eczane	--	2
Depo	--	1
Tabakhane	--	20
İstasyon	--	1
Kilise	--	2
Hane	4.500	--
Mahalle	5	--
Köy	39	147
Çiftlik	10	--

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile yapmış olduğu savaş sonucunda ülkeye göç edenlerin kenti yerleşim yeri olarak tercih etmelerine neden olmuştur. 1300'lü yıllardan itibaren Taşbaşı'nda kısmen gayrimüslimlerin oturduğu konutlarla birlikte ağırlıklı olarak ticarethanelerin yer alan diğer tarafta Odunpazarı'nda konut dokusu olmak üzere gelişmiş olan kent 1890-1922 yılları arasında fiziksel yerleşim dokusu açısından tamamen farklılaşmış ve kent merkezi yerleşim dokusu içinde kalmıştır. Konut alanlarındaki hızlı mekânsal gelişim süreci, cumhuriyetin ilanı ve göçmenlerin batıdan getirmiş oldukları teknoloji ile birlikte üretim sektörüne de yansımış ve kent Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayi merkezi olmuştur. Tarım sektöründeki teknolojik gelişmeler ürün kapasitesini artırmış ve kent teknoloji ile tarımı geliştirmiştir.

Günümüzde küreselleşen, üretim tarzlarının ve tüketim alışkanlıklarının sürekli değişim ve gelişim gösterdiği dünyada kentlerin, gelecekte bu gelişmelere fiziksel ve ekonomik olarak cevap verebilecek şekilde yeniden yapılanması zorunludur. Özellikle 19 yüzyılın ikinci yarısından sonra ekonomik, fiziksel ve sosyal olarak altyapısı hazırlanan Eskişehir kenti 1920-1950 yılları arasında tarihini en hızlı gelişmesine sahne olmuştur. Bu gelişim sürecinde, kamusal yararlar gözetilerek, tarihi eğilimler değiştirilmiş ve kent içinde geleceğe yönelik gerekli kullanımlara uygun ekonomik, teknik ve sosyal altyapı hazırlanmıştır. Kentlerin sağlıklı ve sürdürülebilir bir gelişim gösterebilmesi için tarihsel kriterler göz önüne alınarak geleceğe yönelik gelişim stratejileri oluşturulmalıdır. Eskişehir kenti yerleşim olarak kurulduğu günden 19 yüzyıla kadar büyük sıçramalar yaşamamış olmasına rağmen birikimleri ile bu tarihten sonra öncü olmuştur.

KAYNAKLAR:

- Albek,S., 1991, *Doriaion'dan Eskişehir'e*, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları, No:89 Eskişehir.
- Aslanbayı, M., 1955, *Alaeddin Camii ve Eskişehir Tarihine İlgili Araştırmalar*, Eskişehir.
- Çelikkanat, F., 1983, "Şehrin Yapısı ve Tekamülü", *50. yılda Eskişehir*, Eskişehir Valiliği, Eskişehir.
- Ertin,G., 1994, *Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi*, Anadolu Üniversitesi, No:773, s:7-89.
- Eskişehir Valiliği, 1938, *Cumhuriyetin Onbeşinci Yılında Eskişehir*, İstanbul.
- Işık, C. Şanlıer, K.; 1988, *Sosyo-Ekonomik Gelişimde Eskişehir: Nereden-Nereye*, Eskişehir Ticaret Odası, Eskişehir.
- Loyod, S., 1997, *Türkiye'nin Tarihi*, TÜBİTAK, Ankara.
- Tunçdilek,N., 1957, "Eskişehir ve Şehrin Tekamülü", *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, C:4, İstanbul.
- Yurt Ansiklopedisi*, 1980. "Eskişehir", İstanbul, s:2814-2946.

Abstract:

The process of interaction between the cities and their resident populations shows diversity in the formation of every city. In this context, Eskişehir, established during the Phrygian age and named Dorylaion, had a population of around 30.000, where trade and housing developed in different points of the city. Since the establishment Eskişehir has been an important centre of trade and transport, particularly after the second half of the 19th century, the city's infrastructure was improved in terms of its economic, social and physical elements. In this study it is shown that, the city experienced the fastest growth from 1920 to 1950 and historical background of cities will determine their developments.

Key words:

Eskişehir, Dorylaion, history of city.